

ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ ЕТНОКОНЦЕПТУ BOOMERANG

У статті здійснено реконструкцію образно-асоціативного поля етноконцепту BOOMERANG, виокремлено домінантні види асоціацій, що лежать в основі його образного шару.

Ключові слова: мовна асоціація, етноконцепт, образ, асоціативні зв'язки, реалія, образно-асоціативного поля.

The image and associative sphere of the ethnic concept BOOMERANG is reconstructed and the dominant types of the associations that form its image space are specified.

Key words: linguistic association, ethnic concept, associative connections, realia, the image and associative sphere.

Організація асоціативних зв'язків репрезентує одну з моделей збереження знань у пам'яті людини. Ця модель існує у свідомості як матриця і сприяє появі асоціативно пов'язаних між собою концептів [1; 14].

У сучасних дослідженнях з когнітивної лінгвістики, зокрема в її відгалуженні – концептології, зазначено, що концепт тісно пов'язаний з асоціативним простором лексеми і в ньому проявляється (А. Вежбицька, Т.А. Космеда, В.В Красних, Ю.С. Степанов, В.М. Телія). Концепт розкриває психоментальні ресурси свідомості, узагальнює знання і досвід окремої людини й лінгвокультурної спільноти в цілому, репрезентує мовну картину світу, несе інформацію не лише про предметно-логічні зв'язки тієї чи іншої реалії з іншими, а й про стійкі асоціативно-культурологічні, етноспецифічні зв'язки, що встановлюються між різними реаліями вербалізованими в текстах, зокрема в поетичних [8, с. 233; 5].

Актуальність теми зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвокогнітивних студій на визначення механізмів виникнення асоціацій, їх типології, а також необхідністю вивчення смислового наповнення асоціативно-смислового поля етноконцептів.

Метою розвідки є реконструкція образно-асоціативного поля етноконцепту BOOMERANG. Мета дослідження передбачає розв'язання таких завдань: побудувати асоціативно-смислове поле етноконцепту BOOMERANG з урахуванням всіх типів зв'язків між його смисловими конституентами; виокремити домінантні типи асоціацій, що втілені в австралійських поетичних текстах, виявити механізми асоціативного мапування.

Людина може сприймати світ через асоціації, тому зацікавленість ними як об'єктом наукового пошуку має давню історію (ще з часів Аристотеля). Асоціювати значить поєднати, з'єднати [18]. Когнітивна асоціація це свого роду інтенція (створення, фантазія) [18]. Незважаючи на те, що така асоціація пов'язана з реальністю, вона може виходити за межі логічних пояснень; вимагаючи з'ясування зовнішніх чинників, на основі яких ця асоціація моделюється. Представники когнітивної лінгвістики вивчають механізми втілення таких асоціативних зв'язків, які встановлюються між спостерігачем та його середовищем, в мові (С.Г. Воркачев, А. Вежбицька, Н. В. Уфімцева, З. Д. Попова, І. А. Стернін, В. А. Маслова, О. С. Кубрякова). Сенсорні дані зберігаються в свідомості як образи, які відображують реальний світ і актуалізуються в мові різними засобами [18].

У контексті нашої роботи, слідом за Л. Белеховою, розрізняємо аналогове й асоціативне мислення, перше веде до метафоризації, останнє пов'язано з метонімією [3]. Аналогове мислення пропускає реальні ситуації крізь призму досвіду. Досвід візуального

сприйняття оточуючого світу відображується відповідним мисленнєвим процесом і вербалізується різноманітними номінативними одиницями.

Серед вітчизняних лінгвістів дослідженням асоціативно-психологічних зв'язків між словами займався ще О. О. Потебня. Ключовим чинником у формуванні й способах вираження асоціацій, на думку вченого, є приналежність індивідуума до певної етнокультурної спільноти, з одного боку, та до людства в цілому, з іншого [10, с.165]. Будь-який асоціативний процес має суб'єктивний характер, в основі якого лежить об'єктивна дійсність [10, с.36].

З поняттям асоціативності пов'язують створення основи конкретно-чуттєвого сприйняття художнього тексту, коли слово чи сполучення, група слів відсилають читача до знайомих йому реалій, з якими пов'язані зорові, звукові, дотикові, мовно-культурні та ін. асоціації (З. Франко, С. Єрмоленко, А. Лагутіна, В.Дятчук, Л. Пустовіт, Н. Дзюбишина-Мельник та ін.).

Асоціації є засобом поетичного мовотворення, основою створення образу. Образ – суб'єктивний феномен, який виникає в результаті предметно-практичної, сенсорно-перцептивної (унаслідок звукових, зорових та інших вражень), мисленнєвої діяльності, що становить цілісне інтегральне відображення дійсності, в якому водночас представлені основні перцептивні категорії (простір, рух, колір, форма, фактура тощо), це чуттєва форма психічного явища, яка містить в ідеальному плані просторову організацію та часову динаміку, це суб'єктивна картина світу чи його фрагментів, що включає самого суб'єкта, інших людей, просторове оточення і часову послідовність подій.

Узагальнюючи погляди вчених, виокремлюємо такі характеристики асоціацій: 1) зорові, зорові, дотикові, моторні, нюхові тощо, пов'язані з визначенням особливостей сприйняття й аналізу явищ дійсності [4, с.33; 15]; 2) звичайні, які реалізуються усталеними семантико-сintаксичними зв'язками, та несподівані, які викликають ефект несподіваності лексико-сintаксичної сполучуваності [6]; 3) позитивні та негативні – їх “можуть викликати слова у зв'язку з їх співзвучністю з іншими словами” [11, с.60; 16]; 4) національно-культурні, притаманні носіям певної етнолінгвокультури, або загальнокультурні, які є універсальними для носіїв різних мов, індивіуально-авторські (суб'єктивні) [17, с. 9; 14]; 5) міфологічні, які зумовлені міфологічними образами, традиційно-поетичні та поетичні асоціації, що експлікують часову спільність, спільність культурного простору, ідентифікують належність автора до єдиного поетичного соціуму [2; 7]; 6) асоціації культурного типу [12, с.150].

Під образно-асоціативним полем розуміємо сукупність лексичних елементів, об'єднаних асоціативними зв'язками [9; 13].

У ліричному вірші “My Country” Доротеї Макеллер “бумеранг” асоціюється з думкою “*thought*”. Концепт ПОВЕРНЕННЯ, що є основою складовою етноконцепту BOOMERANG, есплікується словесним поетичним образом: *Wherever I may die,/ I know to what brown country / My homing thoughts will fly* [Mackeller, el. ref.].

Асоціативний перенос дії бумерангу на думку, здійснений за допомогою дієслова *fly*, актуалізує динамічний образ бумерангу.

Метафоричний епітет: *Core of my heart, my country! / Land of the rainbow gold, / For flood and fire and famine / She pays us back threefold* [Mackeller, el. ref.], включає лексему *rainbow*, що викликає зорову асоціацію й слугує активації уваги читача на етнореалії бумеранг, і дійсно можна прослідкувати схожість між формою бумерангу і, відповідно, – веселки. З одного боку Австралія – країна бумерангу, країна веселки, а з іншого – вона повертає втричі більше, тобто сама запускає бумеранг: *She pays us back threefold*. Цей метонімічний зворот імплікує людину, яка запускає бумеранг. Вживання присвійного займенника *she* замість назви країни слугує персоніфікації і уможливлює виконання функцій, що є характерними для людини: *pays back*.

Виявлення імпліцитного характеру етноконцепту BOOMERANG в наступному уривку “The Daylight is Dying” А.Б. Патерсона здійснюється через реконструкцію концептуальних метафор: СПОГАДИ є ПОВЕРНЕННЯ В МИNUЛЕ, ПОВЕРНЕННЯ є БУМЕРАНГ: *But, as one half-hearing / An old-time refrain, / With memory clearing, / Recalls it again, / These tales, roughly wrought of / The bush and its ways, / May call back a thought of / The wandering days... [Paterson, el. ref.]*

Прихований смисл етноконцепту BOOMERANG вилучаємо шляхом рефреймінгу: оскільки ПОВЕРНЕННЯ виступає складником етноконцепту BOOMERANG, уможливлюється спрошення наведеної вище метафори: СПОГАДИ є БУМЕРАНГ.

Спогади пов’язані з добрими давніми часами (позитивна оцінка), мають схожість з кидком бумерангу. Ці спогади виникають у людини, коли вона чує старий приспів, вони допомагають їй здійснити подорож у минуле. Асоціативні зв’язки виникають у результаті активації сем повернення й повтору. Номінативні одиниці *refrain, recalls* (префікс *re-* у значенні повтору), *again, call back* вербалізують концепт ПОВЕРНЕННЯ (що є складником кластерного концепту BOOMERANG). Оскільки лексеми *sleep, rest, night* функціонують як асоціати [13] сну, відпочинку, іноді навіть смерті, імплікується архетипне значення етноконцепту BOOMERANG – смерть.

Композиція вірша, що починається і закінчується однаковими строфами (повернення до початку), нагадує принцип дії бумерангу. Лексема *echo* (луна) також приймає участь в актуалізації етноконцепту BOOMERANG. Голос людини здатен відлунюватися у віддаленій акустичний сигнал повертається назад, принцип дії бумерангу й луни однаковий: запуск – повернення. Сучасне технологічне обладнання: ехолот, УКХ (ультра короткі хвилі), радар тощо, сконструйовано саме на цьому принципі реверсивності.

У вірші “Legend” М. Дж. Дарлинг бумеранг порівняно з птахом (соколом). В основі порівняння закладено асоціативне перенесення функціональної подібності двох абсолютно різних об’єктів: живого і неживого, по-перше, вони обидва мають крила, а отже здатні літати; по-друге, можна провести паралелі між вченим соколом, який повертається до свого хазяїна, і бумерангом, основним принципом, якого як уже зазначалось вище, також є повернення до людини, яка його запускає: *The watchers shout to see it / soar like a falcon / back to the master’s glove. .. [Darling, el. ref.]*

У процесі життя слова обростають численними асоціаціями, одні з яких розгортаються в окремі значення чи відтінки значень, лексико-семантичні варіанти слів, а інші зберігаються в культурно-національних, соціальних, словесних образах.

Так, номінативні одиниці: *warrior, missile of wood, flawed weapon* вербалізують архетипне значення лексеми *boomerang*: бумеранг – смерть, що заповнює логіко-понятевий шар етноконцепту BOOMERANG: бумеранг – зброя, і вступають в опозицію з лексемою *peace*: *One arm-toss / and the giant /spins high / through the blue tent of air / a feather a star all but / invisible / against the fading sun / it circles and returns / in peace.. [Darling, el. ref.]*

Асоціації, представлені в поетичних текстах, опосередковують зв’язок образу бумерангу з реальним світом, встановлюючи його співвідношення з різноманітними явищами та з реаліями. У процесі образного мислення австралійців асоціації виконують роль посередника між первинним образом бумерангу (образом сприйняття цієї реалії) та наступними етапами його осмислення (концептуалізації), становлять ніби перехідний момент від чуттєвого до мовленневого крізь призму концептуального.

У вірші “Bang-a-boomerang” бумеранг асоціюється з почуттями, що повертаються, а якщо ці почуття позитивні і ніжні, вони стають надійною зброєю, яка змушує людину капітулювати, уступати: *Every feeling you’re showing / Is a boomerang you’re throwing / And if you’re warm and tender / I’ll kiss you, return to sender / Please surrender [Andersson, el. ref.]*.

Лексема *surrender*, пов'язана з номінативним полем концепту ВІЙНА, який у свою чергу, пов'язаний з лексемою “зброя”; архетипний шар етноконцепту BOOMERANG можна представити: “бумеранг = смерть (тобто зброя)”; поцілунок, в свою чергу, також асоціється зі зброєю, що є не такою небезпечною, але доволі дієвою.

Яскравий і динамічний образ бумерангу змальовано в наступному уривку з віршованого тексту “Boomerang” С. Д. Нідхема: *Over sandy beach and windswept dune / I flew with that boomerang./ Across the/ green fields, up to the crescent moon/ We'd race, glide, hang* [Needham, el. ref.].

Питання стосовно асоціативної моделі, що є базовою для уподібнення бумерангу та місяця, визиває багато суперечок; необізнані люди вбачають лише схожість за формою бумерангу та молодого місяця. Однак корені асоціативних зв'язків бумеранга і місяця простежуються ще в міфології австралійських аборигенів. З давніх часів, згідно з легендою, люди замислювались про необхідність світла в нічний час, оскільки було важко пересуватися та полювати у темряві. Один з мешканців племені здогадався зробити сяючий бумеранг і закинути його високо в небо. Бумеранг мав світити людям і звірам, щоб ті мали змогу бачити вночі. Коли величезний бумеранг було зроблено, чоловіки, й навіть жінки, племені намагались закинути його в небо, але їх спроби були марнimi. Вони не змогли закинути бумеранг високо. Один худорлявий чоловік в літах запитав, чи не міг би він спробувати, але його лише висміяли. Старійшина племені був надзвичайно мудрою людиною і дозволив йому спробувати. Старий закинув бумеранг так високо, що він і досі світить людям. Його звуть місяцем. Форму бумерангу можна спостерігати і досі, кожного нового місяця [19].

Мешканці Північної частини Австралії і зараз говорять, що місяць товстіє кожного повного місяця, тому, що пожирає душі людей, які не дотримуються законів племені [19].

Лексема *boomerang* асоціється з лексемою *friend* через номінативні одиниці *faithful, never leaving* (адже бумеранг завжди повертається, як і повинен робити справжній друг), *together: That boomerang was a faithful friend / Never leaving for very long. / Together we saw the lightening rend...* [Needham, el. ref.].

Асоціативність завжди була й залишається однією з ознак творчого мислення людини. Словесні асоціації є результатом сприйняття та переосмислення індивідуумом об'єктивної дійсності через призму власного життєвого досвіду, його культурного й соціального рівня, належності до певної етнічної групи.

Асоціативне поле етноконцепту BOOMERANG в австралійських поетичних текстах детерміноване сукупністю лексичних одиниць із вторинною номінацією, переносним значенням, що виникає внаслідок різного типу зв'язку між словами. В асоціативному полі змодельованому на матеріалі австралійських текстів співіснують сталі загальномовні звороти, порівняння, метафори і лексичні одиниці.

Лексико-семантичний аналіз номінативних одиниць, які структурують смислове образно-асоціативне поле етноконцепту BOOMERANG, свідчать про те, що зазначений концепт актуалізується такими лексемами: *thought, rainbow, refrain, echo, falcon, smile, kiss, feeling, boomaroo*, які вербалізують такі поняття: *повернення, країна, спогади, радість, друг*.

Отже, аналіз фрагментів поетичних текстів, де актуалізовано концепт BOOMERANG показує, що за типами асоціацій “бумеранг” в австралійській лінгвокультурі асоціється із такими поняттями: веселка, луна (відлуння), посмішка, сонце, думка, тіло людини тощо. Специфічними є асоціації “бумеранг” із такими поняттями: приспів, вчений сокіл тощо. Нами встановлено такі типи асоціацій: 1) зорові: бумеранг – ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД, так напр.: бумеранг асоціється з бананом, веселкою за зовнішньою формою (експліцитна асоціація), бумеранг – сонце (імпліцитна асоціація), 2) функціональні: бумеранг – ВЛАСТИВОСТІ, одна з основних – повернення: напр. бумеранг схожий за принципом дії на луну (відлуння), та бумеранг – ДІЯ НА оточуючий

світ. Асоціативні форми зв'язку бумерангу з іншими реаліями збуджують уявлення австралійців про чуттєво сприйняті об'єкти дійсності.

Здійснене дослідження є відкритим у тому сенсі, що може бути продовжене виокремлення основних видів аналогового мапування задіяних у словесних поетичних образах, які актуалізують образний шар етноконцепту BOOMERANG.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология / Н.Ф. Алефиренко. – М.: Флинта, Наука, 2010. – 224с.
2. Бабурина М.А. Концепт “Муза” и его ассоциативное поле в русской поэзии Серебряного века. Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / М.А. Бабурина. – Санкт-Петербург: Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена, 1998. –20 с.
3. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: Автореф. дис. ... доктора філол. наук:10.02.04 / Л.І. Белехова. – Київ: Київськ. націон. лінгвіст. ун-т., 2002. – 34 с.
4. Белецкий А.В. В мастерской художника слова / А.В. Белецкий. – М.: Высшая шк., 1989. – 159 с.
5. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Рус. словари, 1996. – 411 с.
6. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності / С.Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
7. Кожевникова Н.А. Словоупотребление в русской поэзии начала ХХ века / Н.А. Кожевникова. –М.: Наука, 1986. –253 с.
8. Красных В.В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность? / В.В. Красных. – М.: Наука, 2003. – 375 с.
9. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра: Монографія / В.Г. Ніконова. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
10. Потебня А.А. Эстетика и поэтика / А.А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – 614 с.
11. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1988. – 240 с.
12. Селиванова Е.А. Когнитивная ономасиология. Монография / Е.А. Селиванова – К.: Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
13. Слухай Н.В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології / Н.В. Слухай. – К.: КНУ, 2005. – 167 с.
14. Теляя В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Теляя. – М.: Наука, 1986. – 143 с.
15. Франко І. Я Із секретів поетичної творчості // Зібрання творів: У 50 т./ І.Я. Франко. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 31: Літературно-критичні праці (1897 – 1899). – С. 45 – 120.
16. Фрумкина Р. М. Психолингвистика / Р. М. Фрумкина. – М.: Издательский центр “Академия”, 2007. – 320 с.
17. Шевченко М. И. Стилистические функции отабревиатурных производных в современном русском языке / М.И. Шевченко. – Днепропетровск, 1979. – 35с.
18. Knapp T. J., Robertson L. C. Approaches to cognition: contrasts and controversies. p.79. Google Books. [Electronic Reference] / T. J. Knapp. – Access Mode: http://books.google.com/books?id=L6IEOqytBPMC&printsec=frontcover&dq=Approaches+to+cognition:&hl=uk&ei=jy7VTJ_XNsOK4Qa8huWbBw&sa=X&oi=book_result&ct=book-thumbnail&resnum=1&ved=0CCoQ6wEwAA#v=onepage&q&f=false
19. Crescent Moon Boomerangs. History and Origins of the Boomerang [Electronic Reference] / History/Origins/Mythology. – Access mode: <http://crescentmoonboomerangs.com/historygeneral-boomerang-info/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Mackeller D. My Country. Famous Poets and Poems. Com. Dorothea Mackeller Poems [Electronic Reference] / D. Mackeller. – Access mode: http://famouspoetsandpoems.com/poets/dorothea_mackeller/poems/7328

2. Paterson A. B. The Daylight is Dying. An Anthology of Australian Verse. Part 3 out of 5 [Electronic Reference] / A. B. Paterson. – Access mode: <http://www.fullbooks.com/Anthology-of-Australian-Verse3.html>
3. Darling M. J. Legend [Electronic Reference] / M. J. Darling. – Access mode: <http://www.bvdrangs.com/poetry/legend.html>
4. Andersson B. Bang-a-boomerang. Lyrics [Electronic Reference] / B. Andersson. – Access mode: http://www.lyricsfreak.com/a/abba/bang+a+boomerang_20002668.html
5. Needham S. D. Boomerang [Electronic Reference] / S. D. Needham. Access mode: <http://www.teenink.com/poetry/all/article/14629/Boomerang/>